

Формування життєвих траєкторій учнів інтернатних закладів на засадах компетентнісного підходу до освіти

У статті проаналізовано специфіку та позитивну динаміку формування в учнів трьох інтернатних закладів східної України їхніх життєвих траєкторій на засадах компетентнісного підходу до освіти шляхом застосування методики моніторингу рівня сформованості в школярів ключових життєвих компетенцій (В. Нечипоренко); визначено чинники ефективності цього процесу: використання сучасних освітньо-реабілітаційних технологій, організація особистісно зорієнтованого навчання, упровадження у виховний процес цільових життєтворчих програм, залучення учнів до соціальної та життєвої практики, функціонування системи учнівсько-студентського самоврядування, діяльність дитячого реабілітаційного театру.

Ключові слова: життєві траєкторії, учні інтернатних закладів, компетентнісний підхід, життєтворчі компетенції.

Постановка наукової проблеми та її значення. Позитивною тенденцією розвитку освіти в сучасній Україні є зростання уваги фахівців і громадськості до проблем соціалізації та інтеграції в суспільство учнів інтернатних закладів. У практику їхньої роботи впроваджуються інноваційні моделі, нові технології та методики, які успішно заповнюють прогалини корекційно-педагогічної роботи з учнями зазначеної категорії. Водночас досить часті випадки, коли випускники інтернатних закладів вступають у доросле життя недостатньо підготовленими до нього, із низьким рівнем соціальної компетентності та творчої активності. Розв'язати цю проблему лише за рахунок оновлення навчальних програм неможливо, оскільки для перетворення знань, умінь і навичок у якісно нову характеристику – життєву компетентність – потрібно приділяти увагу формуванню конструктивних життєвих траєкторій учнів, їхній здатності й готовності побудувати власне життя як висхідну послідовність різних позицій у суспільстві.

Надані зовнішніми регуляторами потенційні можливості неоднаково використовуються різними соціальними групами молоді, які мають варіативні стратегії поведінки. На думку Г. Чередниченко, незбалансованість у розвитку суспільних підсистем та соціальна диференціація суспільної поведінки молоді в ході засвоєння освітніх і професійних ресурсів обумовлюють нерівномірність процесів переходу у сфері освіти, праці від фази підлітковості до стану дорослості та, як наслідок, – високу вірогідність виникнення неузгоджень при формуванні життєвих траєкторій [7, с. 4].

Випускники освітніх закладів інтернатного типу є досить великою соціально-демографічною групою населення України й набувають у період шкільного навчання значний соціально-культурний, знанневий та новаторський потенціал, який може бути використаний на користь суспільства. У зв'язку з цим актуальні дослідження формування життєвих траєкторій учнів інтернатних закладів і факторів, які впливають на цей процес.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Термін «траєкторія» уведений у соціологію П. Бурдье, який визначає її досить широко: як послідовність позицій, які індивід займає протягом свого життя, діючи в різних соціальних полях. Під цим поняттям він об'єднує освітню, професійну та соціальну траєкторії; в окремих випадках розрізняє їх, використовуючи поняття в більш вузькому смислі. Науковець розрізняє індивідуальні та колективні або модальні для будь-яких прошарків чи класів траєкторії. Оскільки вони розгортаються на специфічних полях, «правила гри», за якими вони діють, також сприяють конструюванню позицій, які вони займають усередині освітнього простору [9, с. 122–126]. У своїх наступних працях П. Бурдье визначає поняття «траєкторії» як серію позицій, які послідовно займає агент у соціальному просторі, який сам еволюціонує та підлягає безперервним трансформаціям [8, с. 71].

У центрі дослідження соціологів опинялися проблеми соціального статусу молоді, включення її в соціальну структуру суспільства, положення у сфері освіти, праці та відпочинку². На думку Г. Чередниченко, вивчення процесу формування життєвих траєкторій молоді пов'язане з питаннями про

¹ Використовуючи цей підхід, соціологи зосереджували свою увагу на характерних особливостях та стилях життя окремих молодіжних груп, досліджуючи молодь міста (Г. Науменко, Г. Осадча, В. Скрипунова), молодь сільської місцевості (П. Ельчанинов, Т. Захарова, І. Левікін, П. Міхєєв, В. Полетаєв), «неформальну» (девіантну) молодь (Г. Забрянський, А. Коєн, Н. Кофірін, А. Салагаєв).

положення й специфічні функції молоді в суспільному виробництві, про її соціальний розвиток, становлення та реалізацію суб'єктності молоді в соціальних відносинах [7, с. 5–6].

І. Потьомкіна наголошує на тому, що визначення життєвого шляху (соціалізаційної траєкторії) – це не тільки особиста, але й суспільна проблема, у розв'язанні якої повинні бути зацікавлені не лише самі випускники, але і їхні батьки, не тільки школа, ВНЗ, але й суспільство. Вибір життєвого шляху (соціалізаційної траєкторії), якщо він розглядається не лише в особистісному, а й у суспільному плані, органічно поєднаний із вирішенням дуже важливого питання про людські ресурси, перспективи кадрового забезпечення різних галузей економіки, культури та науки [5, с. 15].

Життєві траєкторії¹ молоді (траєкторії життєвого шляху, соціалізаційні траєкторії) – незмінно актуальний предмет інтересу представників різних суспільних наук; він не є випадковим: успішний розвиток суспільства залежить від ефективної реалізації потенціалу молоді, від успішності побудови та здійснення нею життєвих траєкторій, що сприяють реалізації її творчих, інтелектуальних, громадянських та інших потенцій. Тому соціологічний аналіз процесу формування життєвих траєкторій учнів інтернатних закладів – важливий дослідницький напрям сучасної соціології освіти, реалізація якого сприятиме оптимізації інституційних засад соціалізації молоді цієї категорії.

Мета статті – аналіз чинників ефективності формування життєвих траєкторій учнів інтернатних закладів на засадах компетентнісного підходу до освіти. **Завдання роботи:**

- розкрити сутність життєвих траєкторій у контексті компетентнісного підходу до освіти;
- висвітлити результати емпіричного дослідження стану сформованості в учнів інтернатних закладів ключових життєвих компетенцій;
- визначити компоненти освітньо-реабілітаційної системи інтернатного закладу, що забезпечують ефективність формування життєвих траєкторій учнів на засадах компетентнісного підходу.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Соціологічний аналіз процесу формування життєвих траєкторій учнів інтернатних закладів повинен урахувати принципи особливості, зумовлені віковою й інституціональною специфікою життєдіяльності осіб цієї соціальної категорії. По-перше, життєві траєкторії в цьому віці ще не реалізуються повною мірою, перебувають лише на стадії формування, тому говорити про їх ефективність чи неефективність передчасно. Тільки освітня позиція набуває певних контурів, тоді як професійна поки що не актуалізується, а сімейна має пасивний характер (порівняно з ролями й обов'язками дорослого члена сім'ї). Тому більш інформативний для дослідника аналіз готовності особистості до побудови власної життєвої траєкторії в конкретній соціокультурній системі координат з урахуванням як наявних можливостей, так і певних утруднень.

По-друге, психосоціальний потенціал особистості в період шкільного навчання значною мірою детермінується освітнім курикулумом, який фактично в сконцентрованому вигляді виражає очікування соціуму щодо образу випускника школи (які знання, уміння, навички, ціннісні орієнтації та інші характеристики будуть у нього сформовані), відображає результат суспільного консенсусу стосовно передумов, необхідних молодій людині для побудови оптимальної життєвої траєкторії. Саме така інтерпретація курикулуму є найважливішою в соціологічному дискурсі, спрямованому на аналіз соціальної місії школи, – підготувати особистість до успішного життєздійснення.

По-третє, оскільки в Україні, як і в більшості країн, освітній курикулум визначається парадигмальними характеристиками компетентнісного підходу, закладеного в державних стандартах освіти, то готовність особистості до успішної побудови та реалізації власної життєвої траєкторії описується в термінах компетентностей (набутих у процесі навчання інтегрованих здатностей учня, що складаються зі знань, умінь, досвіду, цінностей і ставлення та можуть цілісно реалізовуватися на практиці) і компетенцій (суспільно визнаних рівнів знань, умінь, навичок, ставлень у певній сфері діяльності людини). Серед численних підходів до визначення репертуару та змісту компетентностей і компетенцій найбільш обґрунтованою й перспективною є концепція вітчизняних учених І. Єрмакова, В. Нечипоренко і Д. Пузікова, яка враховує роль освіти у формуванні життєвих траєкторій учнів [1]. Згідно з цією концепцією, окрім традиційного репертуару компетенцій (комунікативних, інформаційних,

¹ У дослідженнях простежуються три основні підходи до вивчення життєвих траєкторій: 1) соціоструктурний, головна пізнавальна настанова якого полягає у виявленні залежності вибору життєвої стратегії молоді від соціально-статусних позицій, які займають молоді люди; 2) інституціональний, пов'язаний із дослідженням особливостей інституційних ресурсів, які покликані забезпечити реалізацію потенціалу молоді, можливостей доступу молоді до цих ресурсів, готовності молоді будувати життєві стратегії на основі існуючих у її середовищі інституціональних засобів і можливостей; 3) суб'єктно-діяльнісний підхід робить акцент на потребах, ціннісних орієнтаціях, актуальних цілях молоді як головних внутрішніх детермінантах побудови життєвої траєкторії [6, с. 7].

самоосвітніх, екологічних тощо), виключно важливим для реалізації гуманістичної місії освіти XXI ст. є формування в учнів життєтворчих компетенцій, які полягають у здатності й готовності особистості самостійно, свідомо та творчо визначати (проекувати) і реалізовувати власне життя [1, с. 51].

На основі цієї концепції можна виділити такі параметри життєтворчих компетенцій, необхідних для успішної побудови й реалізації учнями власної життєвої траєкторії: активна, конструктивна життєва позиція, самостійне та свідоме визначення, реалізація й удосконалення власного життя; володіння індивідуально-особистісними технологіями життєтворчості, навичками життєвого проектування, прийняття рішень та розв'язання проблем; уявлення про сутність процесу життєтворчості, життєву траєкторію й стратегію, життєвий проект, життєву програму, життєві плани та цілі особистості; ґрунтовна життєва концепція, стійке життєве кредо й життєва позиція [1, с. 78].

Для з'ясування ступеня сформованості в учнів інтернатних закладів цих передумов успішної побудови та реалізації власної життєвої траєкторії протягом 2013–2015 рр. в Запорізькій і Дніпропетровській областях проведено емпіричне дослідження. У ньому взяли участь 184 учні санаторної загальноосвітньої школи-інтернату I–III ступенів Хортицького національного навчально-реабілітаційного багатoproфільного центру, м. Запоріжжя (із них 56 учнів початкових класів, 93 – середніх, 35 – старших класів), 306 школярів Дніпропетровської загальноосвітньої санаторної школи-інтернату I–III ступенів № 4 (у тому числі 153 – початкових класів, 110 – середніх, 43 – старших класів), 180 школярів Запорізької загальноосвітньої школи-інтернату I–III ступенів № 4 (зокрема 59 учнів початкових класів, 84 – середніх, 37 – старших класів).

За дослідницьку методику обрано методику моніторингу рівня сформованості в учнів ключових життєвих компетенцій, розроблено дослідницьким колективом під керівництвом В. Нечипоренко [2; 3; 4]. Методика дає змогу визначити рівень сформованості 12 ключових життєвих компетенцій, а саме: життєтворчих, соціальних, комунікативних, інформаційних, політико-правових, професійно-трудова, полікультурних, культурно-дозвіллевих, сімейно-побутових, екологічних, компетенцій життєздатності та навчатися впродовж життя.

Для виявлення динаміки розвитку в учнів життєвих компетенцій проведено два дослідження: у вересні 2013 р. і в травні 2015 р. Порівняння даних цих досліджень дало змогу з'ясувати, наскільки суттєво змінилися рівні сформованості життєвих компетенцій учнів протягом двох навчальних років і в який бік (збільшення чи зменшення). Отримані результати представлено в табл. 1.

Таблиця 1

Зміна кількості учнів з різними рівнями сформованості життєтворчих компетенцій в інтернатних закладах, %

Класи	Рівень сформованості життєтворчих компетенцій									
	високий		достатній		середній		задовільний		низький	
	констатувальне дослідження	підсумкове дослідження	констатувальне дослідження	підсумкове дослідження	констатувальне дослідження	підсумкове дослідження	констатувальне дослідження	підсумкове дослідження	констатувальне дослідження	підсумкове дослідження
Санаторна загальноосвітня школа-інтернат Хортицького центру										
1–4	10	17,7	17	28,4	41,4	36,4	22,2	12,9	9,4	4,6
5–9	13,6	22,5	18,5	29,5	38,0	32,3	21,9	12,1	8,0	3,6
10–11	15,5	26,3	23,3	33,1	37,8	29,5	16,7	9,3	6,7	2,2
Загалом по закладу	13,0	22,2	19,6	30,3	39,0	32,2	20,2	11,4	8,0	3,5
Дніпропетровська школа-інтернат № 4										
1–4	12,4	17,3	22,4	26,2	33,6	33,6	19,9	14,3	11,7	8,6
5–9	11,9	18,0	22,9	27,4	33,1	29,9	21,4	15,8	10,7	8,9
10–11	19,4	24,6	26,2	31,2	31,2	29,2	14,9	10,3	8,3	4,7

Закінчення таблиці 1

Загалом по закладу	14,5	19,9	23,8	28,3	32,6	30,9	18,7	14,4	10,2	7,4
Запорізька школа-інтернат № 4										
1–4	8,3	13,8	20,1	25,6	40,2	37,7	22,3	16,5	9,1	6,4
5–9	12,1	16,8	23,8	28,3	42,9	41,9	15,6	10,6	5,6	2,4
10–11	16,7	20,5	22,5	27,7	40,4	38,5	15,3	10,6	5,1	2,7
Загалом по закладу	12,4	17,1	22,1	27,2	41,2	39,4	17,7	12,6	6,6	3,8

Із погляду освітньо-реабілітаційної місії інтернатних закладів вирішальне значення має зменшення кількості учнів із низьким і задовільним рівнями сформованості життєтворчих компетенцій як результат здійснених корекційно-реабілітаційних заходів¹. Ураховуючи цей пріоритет, проведено математико-статистичний аналіз відповідних діагностичних показників у кожному навчальному закладі. Результати аналізу засвідчили, що в Хортицькому центрі статистично значущим є зменшення кількості учнів із низьким рівнем розвитку життєвої компетентності ($p < 0,05$) і задовільним рівнем розвитку життєвої компетентності ($p < 0,01$). У Дніпропетровській школі-інтернаті № 4 і Запорізькій школі-інтернаті № 4 відбулося зменшення кількості учнів із низьким і задовільним рівнями розвитку життєвої компетентності, проте зрушення є статистично незначущими ($p > 0,05$). Отже, динаміка формування життєтворчих компетенцій учнів була найбільш вираженою й статистично достовірною в Хортицькому центрі.

Вивчення освітньо-реабілітаційної системи цього інтернатного закладу дало змогу виділити її компоненти, що визначають ефективність формування життєвих траєкторій учнів на засадах компетентнісного підходу, зокрема:

- упровадження в освітньо-реабілітаційний процес 15 освітньо-реабілітаційних технологій: проєктивно-рефлексивної технології навчання, виховної технології проєктивного життєздійснення, виховної інтерактивної технології «Океан життєвої компетентності», технології планування життєдіяльності дитячих колективів, технології життєвого проєктування саморозвитку особистості, технології педагогічного супроводу розвитку життєвої компетентності школярів, технології педагогічного супроводу соціальної й життєвої практики учнів, технології учнівсько-студентського самоврядування, технології реабілітації через спілкування з природою, технології реабілітації мистецтвом, технології загальнофункціональної реабілітації, технології розвитку професійної компетентності педагогів, технології моніторингу освітньо-реабілітаційного процесу, технології організації медико-психолого-педагогічного консиліуму та метатехнології системного управління навчально-реабілітаційним центром, які сприяють переходу особистості на якісно новий рівень життєдіяльності, що характеризується свідомим і відповідальним ставленням до власного життя, здатністю раціонально вибирати життєві цілі й планомірно їх досягати;

- розбудова навчального процесу, у центрі якого – учень як творець і проєктувальник власного життя. Організація особистісно зорієнтованого навчання спрямована на постійне збагачення досвідом творчості, формування механізму самоорганізації та самореалізації кожного учня;

- упровадження у виховний процес цільових життєтворчих програм («Я – особистість», «Я серед людей», «Я – громадянин України», «Я і праця», «Я і мистецтво», «Я та природа») для вихованців молодшого, середнього й старшого шкільного віку;

- залучення учнів до соціальної та життєвої практики в межах освітньо-реабілітаційного простору;

- функціонування системи учнівсько-студентського самоврядування, яка забезпечує суб'єкт-суб'єктні відносини між усіма учасниками освітнього процесу;

- діяльність народного дитячого реабілітаційного театру «Інклюзив», у якому кожна дитина має можливість розвинути свої креативні здібності й таланти, знайти власний репертуар творчого самовираження.

Хоча ці компоненти синергетично поєднуються в межах освітньо-реабілітаційної системи Хортицького центру, цілком можливим є їх використання і в інших інтернатних закладах із метою

¹ Для з'ясування динаміки формування життєтворчих компетенцій учнів інтернатних закладів використовувався критерій Фішера, або F^* .

оптимізації процесу формування життєвих траєкторій учнів. При цьому найбільший потенціал для екстраполяції й творчого використання інноваційного досвіду Хортицького центру в інших закладах мають такі компоненти, як освітньо-реабілітаційні технології та цільові життєтворчі програми, оскільки їх структурно-функціональна завершеність й алгоритмічність дають змогу педагогам швидко опанувати їх і використовувати в інших інституційних умовах без спеціальної адаптації.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Ефективне формування життєвих траєкторій учнів інтернатних закладів на засадах компетентнісного підходу до освіти сприятиме подоланню певного розриву між роботою закладів освіти та сучасним соціокультурним життям, розвитку в учнів компетентнісного потенціалу, достатнього для успішного виконання своїх громадянських і професійних обов'язків, для повноправної участі в соціальній практиці. Розуміючи життєві траєкторії як послідовність позицій, які індивід займає протягом життя в різних соціальних полях, застосовуючи соціоструктурний, суб'єктно-діяльнісний та інституціональний підходи, соціологи особливої уваги приділяють проблемам соціального статусу молоді, включення її в соціальну структуру суспільства, положення у сфері освіти, праці й відпочинку.

Емпіричне дослідження засвідчило, що формуванню життєвих траєкторій учнів інтернатних закладів на засадах компетентнісного підходу до освіти сприяють упровадження в освітньо-реабілітаційний процес сучасних освітньо-реабілітаційних технологій, організація особистісно зорієнтованого навчання, упровадження у виховний процес цільових життєтворчих програм, залучення учнів до соціальної та життєвої практики в рамках освітньо-реабілітаційного простору, функціонування системи учнівсько-студентського самоврядування на засадах суб'єкт-суб'єктних відносин між усіма учасниками освітнього процесу, діяльність дитячого реабілітаційного театру, у якому кожна дитина має можливість знайти власний репертуар творчого самовираження.

Джерела та література

1. Єрмаков І. Г. Проектне бачення компетентнісно спрямованої середньої школи : практико зорієнтований посіб. / І. Г. Єрмаков, В. В. Нечипоренко, Д. О. Пузіков. – Запоріжжя : Вид-во Хортицького нац. навч.-реабілітац. багатoproфільного центру, 2011. – 204 с.
2. Життєтворчі пріоритети інноваційного розвитку навчально-реабілітаційного центру : наук.-метод. вид. / [Г. М. Несен, І. Г. Єрмаков, В. В. Нечипоренко та ін.]. – Запоріжжя : Вид-во Хортицького навчально-реабілітаційного багатoproфільного центру, 2011. – 286 с.
3. Нечипоренко В. В. Моніторинг рівня сформованості життєвої компетентності: теоретико-методологічний аналіз / В. В. Нечипоренко // Zbiór raportów naukowych «Science – od teorii do praktyki» (29.03.2013 – 31.03.2013). – Sopot : Wydawca: Sp. z o. o. «Diamond trading tour», 2013. – S. 54–62.
4. Нечипоренко В. В. Організація моніторингу рівня сформованості життєвої компетентності учнів навчально-реабілітаційного центру / В. В. Нечипоренко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. праць / [редкол. : Т. І. Суцєнко (голов. ред.) та ін.]. – Запоріжжя, 2013. – Вип. 30 (83). – С. 475–487.
5. Потємкина И. А. Изменение социализационных траекторий современного российского студенчества: региональный аспект : автореф. дис. ... канд. соц. наук : спец. 22.00.04 «Социальная структура, социальные институты и процессы» / И. А. Потємкина. – Иркутск, 2007. – 20 с.
6. Ситюгина Т. В. Жизненное самоопределение студентов технических вузов среднего российского города : автореф. дис. ... канд. соц. наук : спец. 22.00.04 «Социальная структура, социальные институты и процессы» / Т. В. Ситюгина. – Ростов на Дону, 2008. – 21 с.
7. Чередниченко Г. А. Формирование образовательных и профессиональных траекторий молодёжи: внешние регуляторы и действия субъектов : дис. ... д-ра социол. наук : 22.00.04 / Г. А. Чередниченко. – М., 2014. – 330 с.
8. Bourdieu P. L'illusion biographique / P. Bourdieu // Actes de la Recherche en Sciences Sociales. – 1986. – № 62. – P. 71.
9. Bourdieu P. La distinction. Critique social du jugement / P. Bourdieu. – Paris : Ed. de Minuit, 1979. – 311 p.

References

1. Yermakov, I. H., Nechyporenko, V. V., Puzikov, D. O. (2011), "Project Vision of Competency focused High School", Zaporizhzhya : Publ. by Khortickiy National Multidisciplinary educational and rehabilitation center, 204 p.
2. Nesen, H. M., Yermakov, I. H., Nechyporenko, V. V., etc. (2011), "Life-giving priorities of innovative development of educational and rehabilitation center", Zaporizhzhya : Publ. by Khortickiy National Multidisciplinary educational and rehabilitation center, 286 p.

3. Nechyporenko, V. V. (2013), "Monitoring the level of formation of vital competence: theoretical and methodological analysis", «*Science – od teorii do praktyki*» : Zbiór raportów naukowych, Sopot: Wydawca: Sp. z o. o. «Diamond trading tour», p. 54–62.
4. Nechyporenko, V. V. (2013), "Organization of monitoring of vital competence formation of pupils of educational and rehabilitation center", *Pedagogy formation of creative personality in higher and general education schools*, Vol. 83, No. 30, Pp. 475–487.
5. Potomkina, I. A. (2007), "Changing the socialization trajectory of modern Russian students: regional aspect : Thesis ... Candidate of Sociological Science", Irkutsk, 20 p.
6. Sityugina, T. V. (2008), "Life determination of students of technical colleges the average Russian city : Thesis ... Candidate of Sociological Science", Rostov-on-Don, 21 p.
7. Cherednichenko, G. A. (2014), "Formation of the educational and professional trajectories of young people: the external controllers and actions of subjects : Thesis ... PhD of Sociology" M., 330 p.
8. Bourdieu, P. (1986), "L'illusion biographique", *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*, No. 62, P. 71.
9. Bourdieu, P. (1979), "La distinction. Critique social du jugement", Paris: Ed. de Minuit, 311 p.

Гордиенко Наталья. Формирование жизненных траекторий учеников интернатных заведений на основе компетентностного подхода к образованию. В статье проанализирована специфика и раскрыта динамика формирования у учеников интернатных заведений жизненных траекторий на основе компетентностного подхода к образованию, определены факторы эффективности этого процесса: использование современных образовательно-реабилитационных технологий, организация личностно-ориентированного обучения, внедрение в воспитательный процесс целевых жизнетворческих программ, привлечение учащихся к социальной и жизненной практике, функционирование системы ученическо-студенческого самоуправления, деятельность детского реабилитационного театра.

Ключевые слова: жизненные траектории, ученики интернатных заведений, компетентностный подход, жизнетворческие компетенции.

Gordienko Natalia. Life-path Forming of the Pupils of the Boarding Schools on the Basis of Competency-based Approach. The article gives an analysis of the process and factors of the effective life-path formation of the children of boarding schools on the basis of competency-based approach. It is determined, that scientists use socio structure, subject and activity and institutional approaches to investigate life-path – the consistency of positions which the individual takes during his lifetime in different social situations. Special attention of the recent research is given to the problem of the social standing of the young people and their adaptation to the structure of society.

There are represented the results of an empirical investigation of the process of life-courses formation in pupils of boarding schools, conducted in Zaporizhzhya and Dnepropetrovsk region, Ukraine. On the basis of the received findings it is identified that factors of life-courses forming under the conditions of boarding schools are: using of modern educational and rehabilitation technologies; person-centered approach in education; implementation to the educational process special-purpose life-creative programs «I am the Person», «I am among the people», «I am the citizen of Ukraine», «I and Work», «I and Art», «I and Nature» for Elementary school, Middle school and High school; pupil participation in social and life practice under the educational and rehabilitation field; student self-governance system functioning on the basis of subject-subject relationship between all the participants of the educational process; activity of the pupils' rehabilitation theatre with the possibility to found own repertoire for creative self-expression.

Key words: life-path, boarding school students, competency approach, life-creative competency.

Статтю отримано 12.06.2015 р.

УДК 316.74:796

Юрій Мосаєв

Соціальні особливості футбольних дербі країн Африки

У статті здійснено класифікацію й типологізацію футбольних дербі в таких країнах Африки, як Алжир, Єгипет, Туніс, Лівія, Марокко, Нігерія, Камерун, Замбія та ін. Установлено, що відповідна система є моноетичною й здебільшого характерна для країн із низьким рівнем розвитку футболу; у її основі лежать класичні дербі та трикутні паралельні дербі, тобто в країнах Африки є кілька футбольних клубів, які між собою розігрують від 80 до 99 % національних першостей.

© Мосаєв Ю., 2015